

UNESCO@vlaanderen: Onderwijs

Onder de noemer UNESCO@vlaanderen starten we een nieuwe reeks om in kaart te brengen wat er allemaal leeft in Vlaanderen dat verband houdt met UNESCO. In dit eerste deel staan we stil bij de wisselwerking tussen UNESCO en het onderwijs in Vlaanderen. Volgende nummers van UNESCO info zullen al het door UNESCO erkende erfgoed in Vlaanderen voorstellen, met inbegrip van werelderfgoed, immaterieel cultureel erfgoed en documentair erfgoed, uitleggen hoe verschillende partners in Vlaanderen zich inzetten voor de verspreiding van het UNESCO-gedachtegoed, en illustreren wat er met Vlaamse ondersteuning wereldwijd op het terrein gebeurt om de uitvoering van het programma van UNESCO vooruit te helpen.

UNESCO lanceerde het UNITWIN/UNESCO Chairs programma om universiteiten te stimuleren om over de landsgrenzen heen samen te werken met andere universiteiten om zo het onderzoek en de kennisoverdracht te bevorderen en de onderwijskwaliteit in het hoger onderwijs te verbeteren. Universitaire onderzoekscentra die het label van UNESCO-

leerstoel krijgen, kennen een uitgesproken internationaal karakter en concentreren zich op welomlijnde thema's waaraan UNESCO veel belang hecht.

Wereldwijd zijn er volgens de officiële lijst van de UNESCO 682 leerstoelen in 128 landen die zich met meer dan 70 disciplines bezighouden. Drie van die leerstoelen zijn in Vlaanderen gevestigd. De UNESCO Chair on Building Sustainable Peace (K.U. Leuven), de UNESCO Chair on Eremology (UGent) en de UNESCO Chair on Preventive Conservation, Monitoring and Maintenance of Monuments and Sites (K.U. Leuven).

UNESCO is bijzonder bekommerd om de kwaliteit van het onderwijs en startte daarom met een wereldwijd netwerk van met UNESCO geassocieerde scholen. De aangesloten scholen zetten sterk in op kwaliteitsvol onderwijs en innovatieve leermethoden om studenten voor te bereiden op een actief burgerschap in een steeds complexer wordende maatschappij. Vlaanderen telt tien zulke scholen.

Voorkomen in plaats van genezen

TEKST: KOENRAAD VAN BALEN *

De UNESCO-leerstoel over Preventieve Conservatie, Monitoring en Onderhoud van Monumenten en Sites draagt wereldwijd een preventieve benadering van erfgoedconservatie uit die op internationale waardering kan rekenen, onder meer van het UNESCO Werelderfgoedcentrum.

In maart 2009 werd aan de K.U. Leuven, het Raymond Lemaire International Centre for Conservation (RLICC), de UNESCO-leerstoel ingehuldigd over Preventieve Conservatie, Monitoring en Onderhoud van Monumenten en Sites (officieel: UNESCO Chair on Preventive Conservation, Monitoring and Maintenance of Monuments and Sites, PRECOM^{OS}) met een tweedaags internationaal symposium.

BIJZONDERE BAND MET ECUADOR

Er volgde in december 2009 aan de Architectuurfaculteit van de Universiteit van Cuenca in Ecuador een inhuldiging in het Zuiden. Deze tweede inhuldiging sloot aan bij de viering van de tiende verjaardag van de opname van de stad Cuenca op de Werelderfgoedlijst en viel ook samen met de start van het tweede symposium voor erfgoed specialisten in de Andes. De verankering van de Universiteit van Cuenca in de activiteiten van de Leerstoel wordt ondersteund door een tien jaar durend partnerschap (2006-2016) dat expertise verbindt tussen Vlaamse Universiteiten en de Universiteit van Cuenca in Ecuador. Eén van die projecten in die samenwerking heeft als doel wetenschappelijke expertise op te bouwen voor het beheer van werelderfgoedsteden uitgaande van een op monitoring en op onderhoud gerichte conservatie.

De UNESCO-leerstoel speelt in op een zeer specifieke en internationaal gewaardeerde benadering van preventieve conservatie die in Vlaanderen sinds ongeveer 20 jaren bestaat. Deze expertise is in de leerstoel verankerd door de deelname van Monumentenwacht Vlaanderen.

UITGESPROKEN INTERNATIONALE DIMENSIE

De opzet van de Leerstoel werd al inhoudelijk op Europese schaal voorbereid in 2007 door twee seminars over preventieve conservatie en monitoring van het architecturale erfgoed (Seminars on Preventive Conservation and Monitoring of the Architectural Heritage, SPRECOMAH), een door de Europese Commissie ondersteund project. Met de medewerking van Monumentenwacht Nederland en van Monumentenwacht Vlaanderen werd in Leuven (juni 2007) en in Fontevraud aan de Val de Loire in Frankrijk (mei 2008) de praktische haalbaarheid van een preventief erfgoedbehoud aangetoond. Wetenschappelijke inbreng werd aangereikt door de projectpartners en een twintigtal geselecteerde specialisten uit een tiental Europese landen.

Na het eerste SPRECOMAH-seminarie werd op een ruimere internationale schaal in samenwerking met UNESCO het eerste seminarie over preventieve conservatie, monitoring en onderhoud

Plechtige inhuldiging van de UNESCO-leerstoel op 24 maart 2009 in Leuven.

van monumenten en sites georganiseerd in Leuven in december 2007. Hiermee werd voor het eerst naar de belangstelling voor dit thema gepolst buiten de Europese grenzen.

OPLEIDING VAN ERFGOEDPROFESSIONALS

Het RLICC aan de K.U. Leuven dat de UNESCO-leerstoel onderdak verleent, heeft meer dan dertig jaar ervaring met de opleiding van jonge professionals met een uiteenlopende academische en culturele achtergrond. De opleiding werd aan het Europeacollege in Brugge opgericht in 1976 door wijlen Professor Raymond Lemaire. Hij was in 1964 de penhouder van het Charter van Venetië, de eerste belangrijkste doctrinaire richtlijn voor het omgaan met monumenten en sites die door de internationale gemeenschap als zodanig werd erkend. Vijf jaar later verhuisde de opleiding naar de K.U. Leuven.

Sinds meer dan twintig jaar wordt aan het RLICC ook onderzoek verricht met het doel deze internationale en interdisciplinaire opleiding te ondersteunen en verder te ontwikkelen. Met de toekenning van de UNESCO-leerstoel aan het RLICC aan de K.U. Leuven onderstreept UNESCO dat de opleiding- en onderzoeksactiviteiten de vele afgestudeerden de nodige inzichten aangereikt hebben om op zeer verscheidene plaatsen en binnen verschillende soorten organisaties effectief bij te dragen tot erfgoedbehoud.

DE WAARDE VAN PREVENTIEVE CONSERVATIE

De algemeen geldende uitspraak dat voorkomen beter is dan genezen, geldt ook in de erfgoedzorg. Preventief beleid voorkomt dat men zo lang wacht met conservatiemaatregelen dat het erfgoed dermate aangetast is dat belangrijke ingrepen nodig zijn om het monument voor de toekomst te vrijwaren. Nochtans is dat in vele landen zo – ook in Vlaanderen tot zo'n twintig jaar terug. ▶

Verschillende factoren hebben in Vlaanderen geholpen om de trend te keren en onderhoud een prominente plaats te geven in erfgoedbehoud. De invoering van de onderhoudspremies voor monumenten is daarbij doorslaggevend geweest.

Sindsdien worden eigenaars en beheerders aangezet om monumenten te onderhouden zodat verder verval wordt tegengegaan. In Nederland was toen al aangetoond dat deze benadering kosteneffectief is. De kost van uitgesteld onderhoud loopt immers meer dan lineair op met de tijd zodat elk jaar dat langer wordt gewacht de kosten drastisch toenemen.

AUTHENTICITEIT VAN HET ERFGOED BEVORDEREN

De ervaring met Monumentenwacht in Nederland had bovendien aangetoond dat door tijdig onderhoud ook meer van de authentieke materialen konden worden behouden en dat deze benadering het behoud van authenticiteit dus bevordert. De schade aan materialen neemt bij gebrek aan onderhoud meestal ook meer dan lineair toe, waardoor hun behoud wordt bevorderd door tijdig in te grijpen.

Het is ook onze overtuiging dat een op preventie en onderhoud gericht erfgoedbehoud leidt naar een spreiding van de verantwoordelijkheid voor dat behoud. Eigenaars, gebruikers en beheerders zijn immers goed geplaatst om de toestand van het erfgoed op te volgen. Indien ze daarin ondersteund worden, dan wordt de verantwoordelijkheid voor het behoud verdeeld van de overheid naar de vele betrokkenen. Het is deze ondersteuning die Monumentenwacht ook in Vlaanderen aanreikt. Door sensibilisering, door informatieverstrekking en door het uitvoeren van inspecties van historisch waardevolle gebouwen zorgt Monumentenwacht ervoor dat eigenaars en beheerders de toestand van hun erfgoed kennen en weten hoe ze het kunnen onderhouden.

VOORBEELDPRAKTIJK VOOR INTERNATIONALE GEMEENSCHAP

De toestandrapporten die Monumentenwacht opmaakt kunnen dienen voor de aanvraag van onderhoudspremies zodat eigenaars en beheerders daarin ook door de overheden (Vlaams gewest, provincies en gemeenten) worden ondersteund. De toestandrapporten laten eigenaars, Monumentenwacht en de overheid ook toe de toestand van het gebouwde erfgoed te "monitoren". Monumentenwacht Vlaanderen is bijgevolg een reëel bestaande en goed werkende organisatie die erfgoedbehoud koppelt aan monitoring en onderhoud, bijgevolg is het ook een voorbeeld dat aan de internationale gemeenschap ter inspiratie kan worden aangereikt.

Monumentenwacht Vlaanderen demonstreert een inspectie in de Sint-Jacobskerk in Antwerpen tijdens de PRECOMOS-conferentie in 2007.

ONDERSTEUNING VOOR DE UNESCO WERELDERFGOEDCONVENTIE

Een van de meest in het oog springende activiteiten van UNESCO in de culturele sector is de uitvoering van de Werelderfgoedconventie. Dankzij deze conventie zijn inmiddels wereldwijd nagenoeg duizend monumenten en landschappen opgenomen op de Lijst van het Cultureel en Natuurlijke Werelderfgoed. Het beheer van het werelderfgoed vergt specifieke expertise steunend op een steeds evoluerende kennis over hoe het best met dat werelderfgoed wordt omgegaan. De PRECOMOS UNESCO-leerstoel vervult op dat vlak een voortrekkersrol.

De operationele aanbevelingen voor de implementatie van de Werelderfgoedconventie bevatten vijf strategische objectieven waaraan de UNESCO-leerstoel in meer of mindere mate wil bijdragen: het versterken van de geloofwaardigheid van de Werelderfgoedlijst; het verbeteren van de effectieve conservatie van het werelderfgoed; kennis en vaardigheden in de verschillende betrokken landen ontwikkelen; de publieke belangstelling en betrokkenheid voor het werelderfgoed verhogen door gepaste sensibilisering en informatie; en de rol van de gemeenschappen in de implementatie van de Werelderfgoedconventie vergroten.

In het bijzonder wil de UNESCO-leerstoel de voorbeeldige bijdrage bekendmaken, en verder bevorderen, van Monumentenwacht tot een preventieve benadering van erfgoedbehoud. Monumentenwacht is onderdeel van een monitoringinstrument voor effectieve preventieve conservatie. De benadering van Monumentenwacht is ook gericht op het versterken van eigenaars en beheerders (dus de gemeenschap) in hun dagelijkse en continue zorg voor het erfgoed. Daarnaast is er de lange ervaring met de internationale en interdisciplinaire opleiding in de monumentenzorg aan RLICC die kan bijdragen tot communicatie en opleiding ten behoeve van een betere monumentenzorg.

BETERE OPVOLGING VAN TOESTAND WERELDERFGOED

De Werelderfgoedconventie voorziet in een regelmatige rapportering van de bewaringstoestand van het werelderfgoed. Dat gebeurt op basis van een periodieke rapportering. In dat rapport dient elke lidstaat aan te geven wat zijn bijdrage is aan de Werelderfgoedconventie. De rapportering dient vier doelen: de toepassing van de Werelderfgoedconventie door de rapporterende overheid; het behoud van uitzonderlijke universele erfgoedwaarde van de eigendommen ingeschreven op de Werelderfgoedlijst; de monitoring van de veranderende omstandigheden en de staat van behoud van de werelderfgoedplaatsen; het bevorderen van regionale samenwerking en informatie-uitwisseling tussen de lidstaten ter ondersteuning van de Werelderfgoedconventie en van de conservatie van het werelderfgoed.

Deze rapporten worden per lidstaat opgemaakt binnen elke regio. Alle landen van een regio moeten in hetzelfde jaar hun rapport indienen. UNESCO, meer bepaald het Werelderfgoedcentrum, is vragende partij om dit proces en de monitoring te verbeteren. De activiteiten van de PRECOMOS UNESCO-leerstoel willen dat proces van monitoring van de bewaringstoestand maar ook van de evolutie van de (bijzondere) erfgoedwaarden verbeteren. Zodoende draagt de leerstoel bij tot regionale samenwerking waar lidstaten van de Conventie toe worden uitgenodigd.

SAMENWERKING MET HET ZUIDEN

Hoe op de schaal van een stad (werelderfgoed) op de best mogelijke manier kan worden beheerd is onderwerp van het onderzoek aan de Universiteit van Cuenca in Ecuador. Met de steun van het Universitair

Ontwikkelingssamenwerkingsprogramma van de Raad van Vlaamse Rectoren (VLIR-UOS) wordt een project gefinancierd voor een periode van tien jaar (2006-2016) aan de Universiteit van Cuenca. Het bundelt onderwijs- en onderzoeksactiviteiten over het beheer van werelderfgoedsteden. De methodologie die ontwikkeld wordt gaat uit van de identificatie van de erfgoedwaarden die een historische stad uitmaken. Hierbij wordt de kwetsbaarheid van dat erfgoed ook gedocumenteerd zodat een strategie van preventieve conservatie kan worden ontwikkeld. Fundamenteel daarbij is dat de veranderingen in de stad en meer bepaald de impact op de erfgoedwaarden kan worden opgevolgd. Een deel van de stad Cuenca, een van de twee werelderfgoedsteden van Ecuador, is daarbij het onderwerp van een pilootstudie. Er wordt nagegaan hoe een monitorings- en onderhoudsbenadering van erfgoed kan worden opgezet in de stad. De werkmethode van Monumentenwacht Vlaanderen werkt daarbij inspirerend.

De sterke uitwisseling tussen het team van de K.U.Leuven en van de KaHo Sint-Lieven in Gent, het team aan de Universiteit van Cuenca en de andere partners in de UNESCO-leerstoel, verzekert dat expertise wordt gedeeld en dat nieuwe onderzoeksthema's worden aangeboord waarvan de resultaten via het onderwijs worden verspreid. Naast academische informatiedeling is er ook aandacht voor verspreiding van informatie naar het grote publiek om zodoende mensen te sensibiliseren.

“De leerstoel draagt bij tot de regionale samenwerking tussen lidstaten van de Werelderfgoedconventie”

ONDERZOEK EN SENSIBILISERING

De lopende activiteiten van de PRECOMOS UNESCO-leerstoel omvatten onderzoeksactiviteiten en activiteiten voor informatieverstrekking en sensibilisering.

Een belangrijk aspect van de werking is de promotie van de concepten van preventieve conservatie en monitoring, zoals gebeurde tijdens de internationale conferentie over geplande conservatie in Como (Italië) in oktober 2009. Als een vervolg op overleg tijdens de conferentie in Como werd in februari 2010 het Seminar on Condition Reporting Systems for the Built Cultural Heritage georganiseerd door Monumentenwacht Vlaanderen. De aandacht ging vooral naar praktische aspecten van preventieve conservatie. Er werd in het bijzonder gekeken naar de verschillende softwareplatformen die worden gebruikt en ontwikkeld voor de monitoring van de bewaringstoestand van monumenten en hun erfgoedinhoud. Monumentenwacht Vlaanderen, Monumentenwacht Noord-Brabant (Nederland) en de Politecnico di Milano stelden hun expertise en systemen voor. Ook de medewerkers van de Universiteit van Cuenca waren aanwezig en konden toelichting geven over de stand van zaken van hun werkplatform. Daarnaast werden ook de nieuwe Europese ontwerpnormen in verband met de toestandbeschrijving van erfgoed onderzocht. Hieruit bleek dat er een fundamentele conceptuele fout zat in de norm, waar inmiddels volgens onze laatste informatie is aan tegemoetgekomen in de laatste versie van de ontwerpnorm.

Naast de organisatie van seminaries is de uitvoering van onderzoek een belangrijke doelstelling van de UNESCO-leerstoel. Verschillende onderzoekers verrichten fundamenteel onderzoek naar aspecten van preventieve conservatie en monitoring binnen het RLICC. Neža Čebon Lipovec, Kunsthistorica en Master in Conservation uit Slovenië, onderzoekt de verschillende Monumentenwachten of gelijkaardige organisaties in Europa. Ze gaat na hoe aan de hand van hun activiteiten en benaderingen, preventieve conservatie en preventief onderhoud kunnen worden gedefinieerd.

Stedebouwkundige en Master in Conservation Hsien-yang Tseng uit Taiwan, onderzoekt de sociale dimensie van preventieve conservatie. Hij gaat na hoe sociale betrokkenheid en een preventieve conservatie strategie elkaar kunnen versterken.

De historische stadskern van Cuenca.

Veronica Heras, architect en Master in Conservation van de Universiteit van Cuenca, ontwikkelt binnen het VLIR-UOS project een instrument voor het beheer van werelderfgoedsteden aan de hand van Geografische Informatie Systemen (GIS). Dina Bakhom, architect werkzaam bij de Agha Khan foundation (Egypte), doctoreert eveneens op een thema dat ingaat op de traditionele duurzame onderhoudstructuren die binnen de Waqf in het historische Cairo bestonden.

Uit het voorgaande is duidelijk geworden dat de PRECOMOS UNESCO-leerstoel via onderwijs en onderzoek tracht in te spelen op een belangrijke behoefte die het Werelderfgoedcentrum van UNESCO heeft geïdentificeerd: een steunpunt voor alle lidstaten die de Werelderfgoedconventie hebben ondertekend. Tegelijk erkent het de expertise die in Vlaanderen aanwezig is bij het RLICC aan de K.U.Leuven en bij Monumentenwacht Vlaanderen. De expertise die in samenwerking met de Universiteit van Cuenca wordt ontwikkeld zal de bijdrage van de Leerstoel nog doen toenemen en maakt meteen duidelijk dat een Zuid-Noord samenwerking de spreiding van de informatie naar het Zuiden bevordert. ■

Het Raymond Lemaire International Centre for Conservation (RLICC): <http://sprecomah.eu/RLICC>
De UNESCO Chair on Preventive Conservation, Monitoring and Maintenance of Monuments and Sites: <http://precomos.org>

* De auteur is leerstoelhouder van PRECOMOS en directeur van het Raymond Lemaire International Centre for Conservation, K.U.Leuven

Bouwstenen van duurzame vrede verzamelen

TEKST: PATRICIA MORALES *, MARINO BULTINCK

De UNESCO-leerstoel voor het Opbouwen van Duurzame Vrede brengt studenten, docenten en onderzoekers van Europa en Latijns-Amerika samen om interculturele dialoog te bevorderen en de weg naar duurzame vrede uit te rekenen.

De UNESCO Chair on Building Sustainable Peace is sinds 2007 toegekend aan het Centre for Peace Research van het Institute for International and European Policy van de K.U. Leuven. De leerstoel stelt zich als doel om een geïntegreerde benadering uit te dragen van onderzoek, opleiding en documentatie omtrent het opbouwen van een duurzame vrede. Daartoe bevordert de leerstoel multidisciplinair onderzoek naar de voorwaarden voor duurzame vrede en naar de oorzaken van oorlogen en andere vormen van conflicten. De leerstoel propageert eveneens wereldwijde samenwerking en stimuleert de mondiale verspreiding van de resultaten van vredesonderzoek.

ONLINEWOORDENBOEK

De UNESCO-leerstoel ging van start met een project voor het ontwikkelen van een soort van onlinewoordenboek rond het concept van 'intellectuele en morele solidariteit'. Het oprichtingsverdrag van UNESCO uit 1945 stelt dat intellectuele en morele solidariteit voorwaarden zijn voor een duurzame vrede maar ze definieert deze begrippen niet. Vandaar het idee om een verklarende lijst van sleutelwoorden op te stellen met betrekking tot solidariteit, zowel vanuit filosofisch als historisch perspectief. Maar daar houdt het project niet op. Het thema wordt ook benaderd vanuit een normatief perspectief. Dit betekent dat belangrijke conventies, verdragen en verklaringen van VN-organisaties en andere dergelijke relevante teksten onderzocht worden. Het is de bedoeling om het resultaat van dit onderzoek ter beschikking te stellen van experts, vertegenwoordigers van niet-gouvernementele organisaties, artiesten en politici zodat zij er zich kunnen door laten inspireren.

INTERCULTURELE TELECONFERENTIES

Een initiatief dat treffend het internationale karakter van de leerstoel illustreert, is het *Bridging Cultures II / Culturas en diálogoII* project. Het bouwt voort op een reeks van acht teleconferenties die plaatsvonden binnen het kader van het tweede Universeel Forum van Culturen dat plaatsvond in de Mexicaanse stad Monterrey in het najaar van 2007. Dit forum stelt zich tot doel om wereldwijd de interculturele dialoog te bevorderen. Het is vooral een ontmoetingsplaats voor vertegenwoordigers van allerlei organisaties die kennis en ervaringen uitwisselen en nieuwe samenwerkingsverbanden smeden.

Naar aanleiding van het derde Universeel Forum van Culturen in Valparaíso (Chili) van 22 oktober tot 5 december 2010, organiseerde de UNESCO-leerstoel voor het Opbouwen van Duurzame Vrede voor de tweede keer een reeks videoconferenties waarvan de centrale thema's aansloten bij wat er op het forum aan bod kwam.

* Dr. Patricia Morales coördineert de UNESCO Chair on Building Sustainable Peace.

Tijdens de zeven teleconferenties kregen studenten, docenten en onderzoekers van universiteiten in Argentinië, België, Chili, Mexico en Spanje de kans om samen geanimeerde discussies te voeren over uiteenlopende onderwerpen. De conferenties behandelden telkens een specifiek thema: de identiteit en de waarden van Latijns-Amerika die terug te vinden zijn in het cultureel en natuurlijk werelderfgoed van de regio; vrede, democratie en mensenrechten in Latijns-Amerika; de sociale en ethische rol van kunst; het gebruik van nieuwe informatie- en communicatietechnologie in het onderwijs; geschiedenis, sociale samenhang en culturele diversiteit; water als universeel mensenrecht. Op 14 december was er een afsluitende videoconferentie waarbij de deelnemers de conclusies en de slotverklaring van het derde Universeel Forum van Culturen bespraken.

SOCIALE EN ETHISCHE IMPLICATIES VAN ONDERZOEK

Verder doet de UNESCO-leerstoel voor het Opbouwen van Duurzame Vrede ook aan onderzoek. Zo voert de leerstoel in 2010 en 2011 onderzoek naar de rol van universiteiten en onderzoeksinstituten bij het ontzenuwen van conflicten en het opbouwen van een duurzame vrede.

Titel van het onderzoek is *Van intellectuele en morele solidariteit naar verstandige solidariteit*. Via dit onderzoek wil de leerstoel wetenschappers aanzetten om meer te gaan nadenken over de sociale en ethische implicaties van hun onderzoek en om daarover met elkaar in debat te gaan.

UNESCO ontwikkelde verschillende ethische codes die verband houden met wetenschappelijk onderzoek maar heeft daarop geen alleenrecht. Ook verschillende professionele verenigingen, niet-gouvernementele organisaties en academische instellingen ontwikkelen ethische codes. Deze grote variëteit aan ethische codes vormt een interessante bron om het principe van intellectuele en morele solidariteit dat is vervat in het oprichtingsverdrag van UNESCO, tegen het licht van deze nieuwe ontwikkelingen te houden.

Het onderzoek wil bestaande ethische codes verzamelen en het als basis gebruiken, samen met de bijdragen van de wetenschappers en denkers die aan het onderzoek meewerken, om de aanzet te geven tot een nieuwe ethische code voor wetenschappers en onderzoekers waarin verstandige solidariteit centraal staat. ■

De UNESCO Chair on Building Sustainable Peace:
www.onlineunesco.org
Het videokanaal van de UNESCO-leerstoel met meer dan 90 filmpjes: www.youtube.com/onlineunesco

Duurzaam waterbeheer in droge gebieden

TEKST: DONALD GABRIELS, WIM CORNELIS *

De UNESCO-leerstoel voor Eremologie helpt lokale gemeenschappen in droge gebieden over de hele wereld om door een combinatie van traditionele en nieuwe technologie te komen tot een duurzaam (water)beheer dat de biodiversiteit verrijkt en de armoede bestrijdt.

Als reactie op de intense droogte en 'verwoestijning' waarmee de Sahel vanaf de jaren 1970 werd geconfronteerd, en de daaropvolgende schrijnende honger, totaal watergebrek en miljoenen doden, richtte het onderzoek en het onderwijs van de toenmalige leerstoel voor Bodemfysica van de UGent zich ten dele op aride en semi-aride gebieden. Er werden tweemaaljaarlijkse zomercursussen rond bodem- en waterbeheer ingericht en in 1987 werd voor het eerst gebruik gemaakt van de term 'eremologie', toen een 3-weken durende postgraduaatscursus in eremologie aan de UGent werd ingericht. Uiteindelijk leidde dit in september 1989 tot de oprichting van het International Center for Eremology (ICE) op de gronden van de huidige Faculteit Bio-ingenieurswetenschappen van de Universiteit Gent (Campus Coupure), onder impuls van Em. Prof. dr. ir. Marcel De Boodt. In hetzelfde jaar startte ook de tweejarige Masteropleiding Eremology met de steun van VLIR (Vlaamse Interuniversitaire Raad). Deze opleiding smeltte in 1997 samen met de Ma-opleiding Soil Science van het International Training Centre van de Faculteit Wetenschappen, tot de Ma-opleiding Physical Land Resources.

WETENSCHAPPELIJKE ONDERSTEUNING VAN UNESCO

De oprichting van de UNESCO-leerstoel voor Eremologie, plechtig ingehuldigd in januari 2008, was het resultaat van de jarenlange samenwerking met UNESCO, waarbij wetenschappelijke steun wordt gegeven aan programma's van de Intergouvernementele Oceanografische Commissie (IOC), het Internationaal Hydrologisch Programma (IHP), en Mens en Biosfeerprogramma (MAB).

De UNESCO-leerstoel wil een forum zijn voor studie en onderzoek van processen van verwoestijning en ook bijdragen tot het voorkomen van desertificatie, en het vinden en toepassen van bestrijdingsmiddelen tegen verwoestijning. Bij uitbreiding wenst de Leerstoel zich te richten op duurzaam beheer in aride, semi-aride en droge subhumide gebieden (de zogenaamde drylands). ▶

Eremologie

Het was de Franse Professor Théodore Monod, stichter in 1938 van IFAN, l'Institut Français d'Afrique Noire, Dakar, Senegal, die voor het eerst de term 'eremologie' gebruikte naar het Grieks ερημος of 'eremos', wat zowel op woestijn als op verwoestijning kan slaan.

Prof. Monod moedigde Prof. De Boodt aan om te starten met een lessenreeks en onderzoek over en naar verwoestijning en het beheer van 'droge gronden'. Een nieuwe tak van de wetenschap, met name eremologie, zijnde de studie en bestrijding van verwoestijning, was ontstaan.

Om het onderzoek naar eremologie te promoten beloont de Prijs De Boodt-Maselis jaarlijks, en dit sinds 1991, de meest verdienstelijke student, zowel vanuit sociaal als academisch oogpunt, in het vakdomein eremologie.

In 1992 definieerde de Agenda 21 van UNCED (United Nations Conference on Environment and Development) in Rio de Janeiro desertificatie of verwoestijning als "landdegradatie in aride, semi-aride en droge subhumide gebieden onder invloed van verschillende factoren, waaronder klimaatverandering en menselijke activiteiten." Vaak wordt de term echter ook ruimer geïnterpreteerd en omvat ze verschillende vormen van landdegradatie voorkomend in alle klimaatszones van de wereld en dus ook bij ons.

De Leerstoel speelt in op de onderzoeks-prioriteiten zoals die werden voorgesteld in de UNESCO Tunis Verklaring opgesteld in 2006, het Internationaal Jaar van Woestijnen en Verwoestijning.

STRIJD TEGEN VERWOESTIJNING

Een belangrijke oorzaak van verwoestijning is de overexploitatie van de natuurlijke hulpbronnen onder invloed van demografische druk (onaangepaste landbouwpraktijken, overbegrazing, ontbossing,...). Dit leidt tot het verdwijnen van vegetatie en het terugdringen van biodiversiteit enerzijds, maar anderzijds en vooral tot degradatie van de bodem (water- en winderosie, bodemverdichting, verzilting, waterstagnatie, nutriënttekort, enz...). Hierdoor is de bodem veel minder gewapend tegen meteorologische droogteperiodes (het uitblijven van neerslag) en ontstaat landbouwkundige droogte (tekort aan voor de plant beschikbaar water). Niet alleen de landbouwkundige productie komt in het gedrang, maar ook het functioneren van ecosystemen in het algemeen.

De strijd tegen verwoestijning vereist dan ook lokale acties, die rekening houden met de behoeften van de lokale bevolking. Bijgevolg speelt de mens een centrale rol, zowel in de woestijnvorming, als in de bestrijding ervan – en daar wil de UNESCO-leerstoel voor Eremologie toe bijdragen.

KENNISUITWISSELING EN VELDWERK

In de week van 17 juni 2010, de Werelddag van Desertificatie, bracht de UNESCO-leerstoel een aantal lokale en internationale onderzoekers in het Internationaal Centrum voor Eremologie (ICE) samen om tijdens een conferentie hun onderzoek in verband met desertificatie en landdegradatie aan het publiek voor te stellen. De onderzoeksresultaten worden in een speciale uitgave van het ICE gepubliceerd.

De UNESCO-leerstoel is ook aanwezig en actief 'in het veld', op het terrein in droge gebieden. Het lokale onderzoek richt zich in hoofdzaak op het beheeren van bodems om regenwater optimaal te kunnen benutten. Dit betrachten we ofwel door oppervlakkig afstromend regenwater op te vangen via structuurmaatregelen en zo de hydrologische processen in de bodem optimaal te regelen ten gunste van de plantengroei, ofwel door de fysische bodemkwaliteit (o.a. infiltratiecapaciteit en waterbergend vermogen) te optimaliseren zodat meer regenwater wordt opgehouden waar het valt (dus in de bodem). Daarbij streven we steeds een samengaan van traditionele technologie en moderne kennis na.

OPVANG VAN OPPERVLAKKIG AFSTROMEND REGENWATER

In Tunesië voeren we impactstudies uit naar de efficiëntie van traditionele wateropvangsystemen, de zogenaamde 'jessour', die bestaan uit een helling (impluvium) voor het opvangen van regenwater, een terras waarop de planten groeien en een dijk die het afvloeiwat er en het getransporteerde sediment tegenhoudt. Dit onderzoek wordt samen met het Institut des Régions Arides van Tunesië verricht.

Een van de projecten in Chili, die lopen in samenwerking met CAZALAC (Watercentrum voor de aride en semi-aride zones in Latijns-Amerika en de Caraïben), La Serena, richt zich op de dimensionering en ontwikkeling van een systeem van infiltratiegreppels voor opvang van regenwater en dit voor herbebossing in droge stenige bodems in het noordelijke en centrale deel van Chili.

Ervaring werd eerder opgedaan in studies uitgevoerd in het kader van een FAO-project op de Kaapverdische eilanden die onderhevig zijn aan korte intense regenbuien met een totale jaarlijkse neerslag variërend

tussen 100 en 500 mm. Micro-terrassen werden aangelegd om regenwater op te vangen op lichte of sterk hellende terreinen en dit voor de groei van *Parkinsonia aculeata* en *Prosopis juliflora*.

In het najaar van 2010 zijn we in Niger (omgeving van de hoofdstad Niamey) gestart met het evalueren van de hydrologische impact van diverse technieken om water op te vangen. Het onderzoek loopt op de proefvelden van het Institut National de Recherches Agronomiques du Niger (INRAN).

OPTIMALISEREN VAN FYSISCHE BODEMKWALITEIT

In China werd de impact van verschillende bodembewerkingen op de vochtvoorraad in de bodem (waterbalans) nagegaan op hellende percelen in het noordoosten van het Chinese leemplateau (nabij de oude Chinese hoofdstad Luo Yang in de He Nan-provincie). We stelden vast dat met een diepe grondbewerking waarbij de bodem niet gekeerd wordt (minimale grondbewerking of 'conservation tillage') en een strolaag die als bedekking op het veld achterblijft na de oogst van winter tarwe, meer water in de bouwvoor kon worden opgeslaan. Ook al laten de lokale boeren traditioneel geen stro op het veld achter omdat deze moet dienen als voeder voor de dieren, toch zijn de landbouwers overtuigd van het nut van niet-kerend ploegen en werd zelfs een lokale diepgronder (V-ploeg) ontworpen en momenteel gepromoot. Bijkomend voordeel van deze bodembewerkingen is dat het verlies aan bodem en voedingsstoffen via watererosie zeer sterk beperkt wordt. In 2011 starten we in Chendu nieuw bodemhydrologisch onderzoek dat mede wordt gefinancierd door de Chinese Academie voor Wetenschappen.

“Bodembeheer om regenwater optimaal te benutten is een sleutel tot duurzame ontwikkeling”

Ook in het noorden van Ethiopië (Tigray) evalueren we de impact van verschillende bodembewerkingen op de waterbalans. Gezien de klimatologische, bodemkundige, socio-economische en landbouwkundige context in het studiegebied totaal verschillend is aan deze in China, dringen zich andere oplossingen op. In dit project trachten we de principes van conserveringslandbouw (niet of niet-kerend ploegen, bedekt houden van de akkers met minimum 30% oogstresten, gewasrotatie) die in het studiegebied traditioneel niet worden toegepast, te verenigen met de lokale traditionele 'marasha' ploeg. Het gebruik van permanente bedden (waarbij oogstresten blijven staan, maar waarbij natuurlijke drainage mogelijk is) blijkt op de zware kleibodems de beste resultaten op te leveren. In het project wordt rechtstreeks samengewerkt met de landbouwers uit de omgeving – de proefveldjes bevinden zich op hun velden. Landbouwers die niet meededen bekeken het hele gebeuren aanvankelijk met veel argwaan, maar na een paar jaar beginnen ze spontaan de voor hen nieuwe techniek op hun velden toe te passen.

Niet-kerende V-ploeg die gepromoot wordt in het noordoosten van het Chinese leemplateau.

In het najaar van 2010 zijn we in Malawi gestart met het evalueren van conserveringslandbouwpraktijken die sinds een of meerdere jaren door de lokale landbouwers worden toegepast.

ONDERZOEK ROND VERWOESTIJNING

Verder wordt onderzoek rond verwoestijning, het voorkomen en het bestrijden ervan, en modelleren van water- en stoftransport op en in de bodem gevoerd door onderzoekers uit Congo, Kenia, Tanzania, Iran, Marokko, Syrië, Tunesië en Vietnam.

In het kader van het Kyoto-protocol sloten het DGF (Direction Générale Forestale) van Tunesië en de Vlaamse Gemeenschap een akkoord om 50.000 ha te beplanten met *Acacia raddiana* in de droge zone van Tunesië en dit binnen en rond het UNESCO-biosfeerreservaat Djebel Bou Hedma en de nationale parken Dghoumes en Sidi Toui. Nadat reeds 15.000 ha zijn aangeplant worden al veranderingen in micro-klimaat waargenomen, meer bepaald in temperatuur, lucht- en bodemvocht, radiatie en reflectie, in de vegetatie (biodiversiteit), en in organisch stofgehalte.

BIJDRAGE AAN INTERNATIONALE ONTWIKKELINGSDOELEN

Het Internationaal Centrum voor Eremologie met de UNESCO-leerstoel en de Vlaamse Gemeenschap dragen zeker hun steentjes bij tot het vervullen van de eerste en zevende Millenniumdoelstelling van de Verenigde Naties. In de eerste plaats streven we er naar om het verlies aan natuurlijke hulpbronnen te beperken en te voorkomen, door maatregelen te nemen tegen bodemdegradatie en woestijnvorming, door herbebossing en behoud van biodiversiteit en dit in gebieden met een schrijnend tekort aan water. Omdat in deze droge gebieden maar liefst meer dan 2 miljard mensen wonen, dragen we op die manier ook bij tot het bestrijden van extreme armoede en honger. ■

Het Internationaal Centrum voor Eremologie met de UNESCO-leerstoel: www.soilman.ugent.be/eremology/

* Prof. Donald Gabriels is eerste voorzitter van de UNESCO-leerstoel voor Eremologie aan het International Center for Eremology (Ugent) en Prof. Wim Cornelis is co-voorzitter.

Zonder water is productieve landbouw onmogelijk, laat staan duurzame ontwikkeling.

Voorlopers voor kwaliteitsvol onderwijs

TEKST: MARINO BULTINCK

Het netwerk van UNESCO geassocieerde scholen verenigt scholen die het gedachtegoed van UNESCO en de Verenigde Naties hoog in het vaandel dragen en het voortouw willen nemen in de verbetering van de kwaliteit van het onderwijs. Vlaanderen telt tien zulke scholen.

Het wereldwijde netwerk van met UNESCO geassocieerde scholen, het UNESCO Associated Schools Project Network (ASPnet), ontstond in 1953. Wat begon als een klein initiatief met ongeveer 30 scholen in 15 lidstaten, is ondertussen uitgegroeid tot een van 's werelds grootste en unieke netwerken met meer dan 8.500 instellingen (openbaar en privé, in de stad en op het platteland, groot en klein, academisch en technisch, hightech en lowtech – van kleuter-, lagere en secundaire scholen tot lerarenopleidingen) in 179 landen verspreid over de hele wereld.

Hoewel de ASPnet-scholen onderling nogal verschillen qua grootte, infrastructuur en locatie, streven ze allemaal hetzelfde doel na: de vredesopvoeding van kinderen en jongeren, zodat zij kunnen uitgroeien tot verantwoordelijke en zorgzame burgers die uitstekend voorbereid zijn op een actieve participatie in de steeds complexer wordende samenleving.

BIJZONDERE BENADERING VAN ONDERWIJS

ASPnet-scholen onderscheiden zich onder meer door de aandacht die ze besteden aan essentiële aspecten als: de verbetering van de onderwijsinhoud door die aan te passen aan de doelgroep en de situatie; de bevordering van het leerproces, waarbij de leerlingen op de eerste plaats komen en de leerkrachten hen begeleiden; de ontwikkeling van sociale vaardigheden en competenties die kinderen en jongeren nodig hebben om te kunnen slagen in deze snel veranderende wereld van uitdagingen en kansen; het stimuleren van creativiteit en verbeelding en de ontwikkeling van de talenten die kinderen en jongeren in zich hebben; de introductie van een vakoverschrijdende en multidisciplinaire aanpak en team teaching, en van daaruit een holistische benadering van onderwijs; de verbetering van het klimaat op school; de invoering van democratische principes; het betrekken van de ouders en de plaatselijke leefgemeenschap; het stimuleren en promoten van een positieve vorm van globalisering voor de strijd voor onderwijs voor allen.

ASPnet plaatst leerlingen centraal en prikkelt hen met innovatieve leermethoden.

-Als basis voor de ontwikkeling van projecten schuift het ASPnet vier hoofdthema's naar voren waarrond ASPnet-scholen kunnen werken: wereldproblemen en de rol van de Verenigde Naties bij het oplossen ervan; duurzame ontwikkeling; vrede en mensenrechten; en intercultureel leren.

WERELDPROBLEMEN EN DE ROL VAN DE VERENIGDE NATIES BIJ HET OPLOSSEN ERVAN

ASPnet-scholen organiseren dikwijls activiteiten die aansluiten bij de prioriteiten van de VN en UNESCO zoals bijvoorbeeld vrede, armoede, honger, hiv/aids, vervuiling, klimaatverandering, analfabetisme, culturele identiteit, gender, kinderarbeid enz... Internationale dagen en jaren die uitgaan van de Verenigde Naties vormen daarvoor een uitstekend uitgangspunt.

Actief zijn in dit studiegebied helpt leerlingen om inzicht te krijgen in de lokale, nationale en internationale dimensies van bepaalde problemen en levert hen een beter begrip op van de toenemende onderlinge verbondenheid en complexiteit van de wereld waarin we leven. Ze worden ook meer vertrouwd met het systeem van de Verenigde Naties en kweken meer bewustzijn voor het belang van internationale samenwerking bij het oplossen van wereldproblemen.

EDUCATIE VOOR DUURZAME ONTWIKKELING

Onderwijs vormt het fundament van duurzame ontwikkeling. Het is de sleutel tot het tot stand brengen van veranderingen in waarden en attitudes, vaardigheden, gedrag en levensstijlen in overeenstemming met duurzame ontwikkeling binnen en tussen landen. ASPnet-scholen staan erom bekend om nieuwe methoden te testen en te ontwikkelen die vervolgens kunnen dienen als voorbeeldpraktijken voor andere scholen. ▶

Educatie voor duurzame ontwikkeling (EDO) is een hulpmiddel voor het aanpakken van met elkaar verbonden doelstellingen, zoals: een beter begrip van maatschappelijke instellingen en hun rol bij verandering en ontwikkeling waaronder het bevorderen van sociale rechtvaardigheid, gendergelijkheid, mensenrechten, democratische en participatieve systemen en gezondheidszorg; een groter bewustzijn over het belang van natuurlijke hulpbronnen, de kwetsbaarheid van het leefmilieu, en de invloed van menselijke activiteit op de toestand van het milieu, de klimaatverandering en de biodiversiteit; een toegenomen gevoeligheid voor een verantwoorde en duurzame consumptie en voor de invloed van economische activiteit op de samenleving en het milieu.

EDO mag niet beschouwd worden als het zoveelste vak dat wordt toegevoegd aan het formeel onderwijs. Het is een brede leermethode en -proces gekenmerkt door een interdisciplinaire en holistische benadering die kritisch en creatief denken in het onderwijsproces stimuleert.

“Een van de grootste en unieke internationale scholennetwerken”

VREDE EN MENSENRECHTEN

Vredesopvoeding en het promoten van de mensenrechten vormen van bij het begin de basis van het ASPnet. De scholen van het netwerk leggen nadruk op het belang en de inhoud van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en van de Conventie over de Rechten van het Kind.

Activiteiten rond vrede en mensenrechten stellen zicht tot doel om: alle uitingen van racisme, xenofobie, uitsluiting, discriminatie en onverdraagzaamheid uit te roeien; burgerzin, kritisch denken, verdraagzaamheid en geweldloze conflictoplossing te stimuleren; en het bewustzijn rond mensenrechten te vergroten en leerlingen vertrouwd te maken met hun rechten en plichten en die van anderen.

INTERCULTUREEL LEREN

Naarmate samenlevingen meer multicultureel en multi-etnisch worden, groeit het belang om de rijkdom van dergelijke diversiteit te benadrukken. Om te komen tot een waardevolle interculturele dialoog, leggen veel ASPnet-scholen contact met andere scholen van het netwerk en overstijgen ze grenzen, continenten, culturen en talen. Ze moedigen leerlingen aan om op zoek te gaan naar hun eigen wortels en om hun bevindingen te delen met leeftijdsgenoten in het buitenland.

Uitwisseling, twinning en gemeenschappelijke interculturele projecten behoren tot de kern van het ASPnet. Het zijn instrumenten om de kennis over, het begrip van, en het respect voor andere culturen te verdiepen; om jongeren meer te leren over hun eigen cultuur en identiteit; en om hen bewuster te maken van het belang van internationale samenwerking om globale problemen aan te pakken.

Internationale uitwisseling vormt de kern van ASPnet.

KWALITEIT UITDRAGEN

Om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren, neemt het ASPnet de vier pijlers voor leren in de 21ste eeuw als uitgangspunt: leren weten, leren doen, leren zijn en leren samenleven. Uiteindelijk hoopt het ASPnet op een sneeuwbal effect door de systematische verspreiding van de reeds behaalde resultaten naar zoveel mogelijk andere scholen, leerkrachten, leerlingen en andere leden van de gemeenschap.

ASPNET IN VLAANDEREN

Het UNESCO Platform Vlaanderen is door de Vlaamse UNESCO Commissie aangeduid om het ASPnet in Vlaanderen te coördineren. Beide partners willen het ASPnet in Vlaanderen een dynamische en duurzame toekomst geven en ontwikkelden daartoe een nieuwe strategie en een Vlaams ASPnet Charter dat beschrijft wat participatie in het ASPnet precies inhoudt.

Het Vlaams ASPnet Charter vormde de basis voor een doorstart van het ASPnet in Vlaanderen. Op woensdag 24 november 2010 kwamen de tien erkende Vlaamse ASPnet-scholen bijeen in Brussel op uitnodiging van het UNESCO Platform Vlaanderen en de Vlaamse UNESCO Commissie. Projectverantwoordelijken, leerkrachten en directieleden van de scholen kregen de gelegenheid om met elkaar kennis te maken en pistes voor mogelijke samenwerking te bespreken. De scholen ontvingen op de bijeenkomst het Vlaams ASPnet Certificaat en konden in primeur kennis maken met de nieuwe website voor, en over, de Vlaamse ASPnetscholen.

De tien Vlaamse ASPnet-scholen zijn samen goed voor 7.585 leerlingen en 925 docenten. Het gaat om een basisschool, een lerarenopleiding en acht secundaire scholen, waarvan een voor buitengewoon secundair onderwijs: Basisschool Koekelberg, Groep T Leuven Education College, Heilig Graf (Turnhout), Koninklijk Atheneum Erasmus (Deinze), Koninklijk Atheneum Koekelberg, Koninklijk Atheneum Pitzemburg (Mechelen), Koninklijk Atheneum Toverfluit (Sint-Jans-Molenbeek), Koninklijk Atheneum Vilvoorde, Koninklijk Lyceum Antwerpen en 't Schoolhuis (Opwijk). Deze scholen zijn pilootscholen waarvan verwacht wordt dat ze via hun creatieve projectwerking op termijn nieuwe scholen tot het netwerk kunnen aantrekken en begeleiden bij hun eerste stappen in het wereldwijd netwerk van met UNESCO geassocieerde scholen. ■

Het netwerk van met UNESCO geassocieerde scholen (ASPnet) in Vlaanderen: www.unescoscholen.be